

**Højesteretspræsident Børge Dahls
tale
ved højtideligheden på
Københavns Universitet
i anledning af Højesterets 350 årsdag
den 14. februar 2011**

Deres Majestæt, Deres Kongelige
Højheder, Folketingets formand,
justitsminister, Repræsentanter for
Færøerne og Grønland,
Kolleger, kære gæster!

Jeg vil gerne byde velkommen til
denne højtideligholdelse af Højesterets
350 års dag med nogle ord, alle
danskere kender:

Med lov skal land bygges. Loven skal
ikke være gjort til særlig gunst for
nogen mand, men til alle mænds tarv,
som bor i landet. Med den lov, som
kongen giver og landstinget vedtager,
skal landet dømmes og rettes.

Sådan hedder det i Fortalen til
Valdemar Sejrs Jyske Lov fra 1241.
Det er gentaget i Christian den Femtes
Danske Lov fra 1683,
at landet skal dømmes og rettes
efter loven.

Det blev samtidig bestemt, at ingen må
tage sig selv til rette.

Det har lige siden været statens opgave
at sikre enhver forurettet den ret, han
ikke selv må tage.

Det er på den baggrund, at udviklingen
af en selvstændig og uafhængig
domsmagt skal ses.

Et vigtigt skridt på vejen mod en
retsstat blev taget i dag for 350 år siden
med Frederik den Tredjes udstedelse af
Forordning om den Højeste Rets
Administration i Danmark. Vi havde
året forinden – i 1660 – fået den
enevældige kongemagt. Og det er
bemærkelsesværdigt, at den enevældige
kongemagt som en af sine første

gerninger udsender denne forordning. Begrundelsen er ifølge forordningen, at Justitien – som det siges – næst den sande Religions udøvelse er det fornemste og rette fundament, hvorpå al regering bør grundfæstes. Kongen har derfor – som det hedder – straks ved begyndelsen af den nye regeringsform ”derhen vores Kongelige omhu villet rette, hvorledes den højeste ret, hvorfra ingen appel kan ske, gavnligt udi vort Rige Danmark kan stiftes og indrettes”.

Højesteret skulle sammensættes med halvdelen af adelig stand og den anden halvdel af lærd og borgerlig stand. Realiteten var for så vidt en omstrukturering af middelalderens kongelige retterting med adelige rigsråder. Disse retterting havde håndhævet Danmark som et samfund, hvor konge og bonde var principielt lige for loven.

Og lige det var ikke noget, der skulle laves om på. Christian den Femte skrev i 1683 et politisk testamente, hvori han pålagde sine efterkommere at rette sig efter loven og at være særligt opmærksom på, at ”justitien” i alle under- og overretter bliver administreret tilbørlig og uden nogen persons anseelse – ”at den fattige såvel som den rige, den ringe såvel som den mægtige, vederfares skel og ret”.

Det var også samtidens forventning til Højesteret. I 1667 var der i septembernummeret af tidsskriftet ”Den danske Mercurius” et smukt aleksandrinsk versemål om Højesterets ubestikkelighed.

Det slutter med, at ingen,
være sig nok så ”rig, krig-sindet,
vis og vældig”,
af Højesteret ”tør vente mer’,
end retten tåle kan.

Nej: Valdemar har sagt:

Med lov skal bygges land.”

Retligt var staten altså godt på vej mod moderne tider, socialt var der lang vej endnu. En dengang lovligt stavnsbunden havde med nutidens øjne mindre end godt er.

Højesteret lagde stærkt ud fra start. Den første sag blev domsforhandlet den 4. marts 1661 – altså med en imponerende gennemløbstid på under 3 uger. Næste sag mundede ud i en spektakulær halshugning.

Det var en sag om majestætsfornærmelse. Højesteret dømte adelsmanden Kaj Lykke fra ære, liv og gods. Højesteret havde så det problem, at Kaj Lykke for længst var flygtet til Sverige. Ingen skulle imidlertid forledes til at tro, at Højesteret afsagde domme for sjov. Da rettens sværd ikke kunne svinges over Kaj Lykke i kød og blod, bestemte Højesteret, at en dukke symboliserende Kaj Lykke skulle halshugges. Trommeslagere fik folk kaldt sammen

på slotspladsen. Dommen blev eksekveret på en dukke iklædt paryk og hvide handsker. Den svenske gesandt rapporterede til Stockholm, at eksekutionen havde samlet en mængde mennesker og –jeg citerer– ”forårsaget en stor forfærdelse i gemytterne”.

Højesteret er født som Kongens ret og blev helt frem til Grundloven af 1849 tiltalt som Deres Majestæt, også når tronstolen stod tom, hvad den ret hurtigt kom til. Justitien blev med tiden plejet i Højesteret uden Kongens tilstedeværelse og i det hele uden Kongens indblanding.

Det er med udviklingen af Højesterets uafhængighed som med udviklingen hen imod demokrati og respekt for ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og andre frihedsrettigheder – det er her i landet sket trin for trin for med Grundloven af 1849 at blive det fundament, hvorpå dømmende magt

udøves i nutidens demokratiske Danmark.

Meget af det, vi har i dag, går lang tid tilbage. Ordningen med, at ingen kan blive højesteretsdommer uden at have overbevist Højesteret om sin duelighed ved at prøvevotere i 4 sager blev indført ved en Instruks for Højesteret fra 1753.

Domstolenes uafhængighed har altså været en del af Danmarks fundament i flere hundrede år. Retssikkerhed, frihedsrettigheder, demokrati, uafhængige domstole – det er grundværdier, vi er så indlevede med, at vi tager dem som en selvfølge.

Det er imidlertid så langt fra alle på jordkloden beskåret at nyde godt af at leve i et retssamfund. Der stod i en avis forleden, at befolkningen i Afghanistan ikke bare har brug for skoler og veje og den slags, men helt grundlæggende behøver en stats kernefunktioner – et

politi, folk kan føle sig trygge ved, og et retssystem, man kan stole på.

I Danmark har øvrighed helt tilbage til Jyske Lov skullet udøves på lovens grund. Og med Grundloven fik vi domstolene som garant for, at det sker. I et gennemreguleret moderne samfund er det af stor betydning for borgere og virksomheder, at forvaltningen er underkastet regler om legalitet, lovlige hensyn og pligtmæssigt skøn, om lighed og proportionalitet, om saglig og forsvarlig sagsbehandling, og at borgere og virksomheder kan få forvaltningens efterlevelse af disse regler efterprøvet af domstolene.

Højesterets funktion i dagens samfund er at træffe afgørelse i sager, som rejser spørgsmål af generel betydning for retsanvendelsen og retsudviklingen, eller som i øvrigt er af væsentlig samfundsmæssig betydning. Højesteret er som domstolene i øvrigt lovens tjener, men vi har den særlige opgave i

sidste instans at udlægge lovens ord. Det sker inden for lovens rammer på den måde, som er bedst i overensstemmelse med lovens forarbejder og de grundlæggende samfundsmæssige hensyn og værdier på området. Højesteret skal selvfølgelig afgøre den enkelte sag, men helst på en måde, som er retningsgivende og skaber klarhed på området. Højesterets funktion er unik – den kan ikke sættes på administrativ formel.

Retten udøves i et samfund, der er præget af teknologisk udvikling, globalisering, økonomiske ændringer og en fuldstændig forandret sikkerhedssituation. Retten tvinges til at forholde sig til en verden i bevægelse. Det hører til retssikkerheden, at retten er forudsigelig. Og det er et led i forudsigeligheden, at retten møder nye udfordringer med de værdier, gældende ret bygger på. Højesteret har et særligt ansvar for en retsudvikling, der er

forankret i dansk retstradition, hvorefter retten finder en retspragmatisk udformning i spændingsfeltet mellem tradition og fornyelse. Vi skal ikke være mere dynamiske, end godt er, men samtidig møde nye udfordringer med det retssikkerhedsmæssige værn, der er mulighed for.

Det er ikke sådan, at vi i Højesteret holder plenarmøder, hvor vi drøfter strategier for at få mere magt. Vi har den magt, vi har, og den består i at afgøre de sager, vi får forelagt. Hvilke sager, der bliver indbragt, beror helt på, hvad der sker i samfundet. I de senere år har der været skrevet en del om en anden og stærkere Højesteret. Det er da også klart nok, at Højesteret har truffet en række markante afgørelser i de seneste årtier og på den måde har en mere markant position. Det skyldes imidlertid nok så meget sagerne som Højesteret.

Vi sidder ikke på spring for at komme til at underkende lovgiver. Det skete ganske vist i 1999 i sagen om Tvind-skolerne. Det var imidlertid en meget speciel sag. Undervisningsministeriet mente, at Tvind-skolerne ikke overholdt friskolelovens tilskudsvilkår. Den sædvanlige proces med administrativt afslag og efterfølgende domstolskontrol blev kortsluttet ved, at det i loven udtrykkeligt blev bestemt, at Tvind-skolerne ikke kunne få tilskud. Loven afgjorde i realiteten tvisten mellem Tvind-skolerne og Undervisningsministeriet. Men lige netop afgørelsen af konkrete retstvister henhører efter Grundloven under den dømmende magt med de retsgarantier for borgerne, som ligger i adgangen til domstolskontrol.

Som sagt: en speciel sag, men en sag, hvorefter det er åbenbart, at Grundloven sætter grænser for lovgiver, som Højesteret står vagt ved.

Det er også, hvad der kan udledes af Højesterets dom fra 1998 om Danmarks tiltrædelse af Maastricht-traktaten.

Højesterets grundlovsprøvelse er indgående, når det gælder, men sker i alle tilfælde uden nogen som helst form for politisering helt i overensstemmelse med dansk forfatningstradition for grundlovsfortolkning. Det er senest bekræftet i den dom, Højesteret afsagde sidste år om Danmarks deltagelse i Irak-krigen. I den sag slår vi stilfærdigt fast, at det følger af de enkle og klare ord i Grundloven, at det er op til regeringen og Folketinget at beslutte, om Danmark skal gå i krig.

Når ikke alt, politikerne gør, kan gøres til et judicielt grundlovsspørgsmål, er det så meget desto vigtigere, at vi har et velfungerende demokrati. Hvis der derfor er noget, som domstolene absolut skal værne, er det de politiske frihedsrettigheder. En dom fra 1999

angår en lov om forbud mod ophold i bestemte ejendomme og grundlovens beskyttelse af forsamlingsfriheden. I dommen fremhæver Højesteret, at forsamlingsfrihed ligesom ytringsfrihed og foreningsfrihed er en nødvendig og selvfølgelig forudsætning for et demokrati. Loven var absolut i orden, men begrundelsen demonstrerer, at der på det her område ikke er noget særligt tøjrslag for lovgiver, når det gælder Grundlovens efterlevelse.

Som udøver af dømmende magt i sidste instans skal Højesteret gerne være kendt og anerkendt som retsstatens ultimative garant for lov og ret. Det er vigtigt, at Højesteret har et omdømme, som understøtter den nødvendige tillid. Det siger sig selv, at Højesteret arbejder på lovens grund. Folketinget finder i Højesteret en særdeles omhyggelig læser af Folketingstidende. Vi gør os overordentlig umage med at søge at finde ud af, hvad lovgiver har ment, for at kunne følge lovens

anvisninger inden for Grundlovens rammer. Det gælder også anvisninger om, hvor hårdt eller mildt der skal straffes.

Vi kan heldigvis glæde os over, at vi lever i et land, hvor domstolene nyder befolkningens tillid. Ifølge undersøgelser er Danmark blandt de lande i verden, hvor befolkningens tillid til domstolene er størst. Det kan vi kun være taknemmelige for. Og det er en tillid, vi må gøre os al umage for at bevare. Det er en nødvendig ballast – ikke blot i de få højtprofilerede grundlovssager, men også i de mangfoldige sager fra dagliglivet om, hvad ret og retfærdighed byder i dagens Danmark.

Udviklingen i Højesterets rolle er i de senere år præget af europæisering og globalisering. Danmark er en særdeles aktiv deltager i internationalt samarbejde. Det er regeringen og Folketinget, der ved tiltrædelse af

internationale traktater gør Danmark til en del af en international retsorden, som samtidig naturligtvis forudsættes overholdt og respekteret her i landet. International retsorden og internationale domstole medfører, at Højesteret får en mere fremtrædende rolle. Internationale forpligtelser, som regering og Folketing tilslutter sig, sætter nemlig ofte grænser for, hvad lovgiver og administration kan. Og det er i givet fald Højesteret, som her i landet har det sidste ord med hensyn til, hvor den grænse så går,

Ved varetagelsen af den opgave må Højesteret gå hånd i hånd med de internationale domstole, navnlig EU-domstolen og Den Europæiske Menneskeretsdomstol, men også med andre nationalstaters højesteretter. Forholdet mellem jura og politik er ikke mere et rent nationalt anliggende. På områder, hvor Danmark har meldt sig ind i den internationale retsorden,

påvirkes vi af, hvor balancepunktet findes i andre lande og internationalt.

Heri ligger ikke mindst en udfordring, hvis udviklingen internationalt går i retning af at gøre velfærdsidealene til retsstandarder, der nyder menneskeretsbeskyttelse.

Den internationale udvikling rummer imidlertid også en ansporing til besindelse på betydningen af fundamentale retsgarantier.

Med Højesterets afgørelser i de såkaldte tuneser-sager i 2008 blev det slået fast, at ingen kan sættes i fængsel i Danmark uden nogen form for bevisførelse, heller ikke den, som Politiets Efterretningstjeneste får anholdt med baggrund i en mistanke om terrorvirksomhed. Højesteret udtalte, at ”en kontrol af frihedsberøvelsens lovlighed skal indeholde en vis prøvelse af det faktuelle grundlag for afgørelsen om, at

udlændingen må anses for en fare for statens sikkerhed". Det er vist ikke at beklage, at vi lever i et land, hvor ingen kan berøves sin frihed uden reel domstolskontrol.

Højesteret har naturligvis en dansk tilgang til den opgave, som internationaliseringen har ført med sig. For os er også menneskerettigheder menneskeværk. Hvert land har sit svar på, hvor balancepunktet mellem jura og politik ligger. Det danske balancepunkt er demokratisk funderet, og det er vigtigt, at udviklingen internationalt ikke bliver så dynamisk, at man ikke kan følge med nationalt.

Det er på den baggrund af betydning også for dommere at deltage i det internationale samarbejde. Det er en glæde for os i dag blandt vore gæster at have præsidenter og dommere fra EU-domstolen, Den Europæiske Menneskeretsdomstol og en lang række nationale højesteretter.

Nødvendigheden af at forholde sig til hele verden er ingen grund til ikke at dyrke det gode naboskab. Nordisk samarbejde har også blandt dommere en særlig kvalitet. De øvrige nordiske højesteretter er alle repræsenteret, og det er vi rigtig glade for. Historisk har vi et særligt slægtskab med Norges Høyesterett, og vi er taknemmelige for, at høyesterettsjustitiarius Tore Schei vil tale i dagens anledning.

Med til at holde Højesteret til ilden i tiden er det forhold, at vi bistås af en halv snes dommerfuldmægtige, der som led i deres uddannelse tilbringer 2-4 år i Højesteret. Vi har bedt en af vores tidligere fuldmægtige, Jonas Christoffersen, om at tale her i dag. Han er nu direktør for Institut for Menneskerettigheder, som blandt andet har til opgave at overvåge menneskeretssituationen her i landet. Og vi er spændte på, hvad han har at sige om vores virke i det perspektiv.

Der bliver sat et smukt, varigt minde for denne dag med et pragtværk om Højesteret 350 år. Bag værkets tilvejebringelse står en redaktionskomité under ledelse af min forgænger som præsident, Torben Melchior, der vil præsentere værket.

Dømmende magt står i Grundlovens § 3 ved siden af den lovgivende magt og den udøvende magt. Vi er glade for, at Folketinget er repræsenteret ved Folketingets formand og andre medlemmer af Folketinget, og vi er ligeledes glade for, at regeringen er repræsenteret ved justitsministeren. Det er en særlig glæde, at Folketingets formand vil afslutte denne formiddag med en hilsen fra Folketinget.

Højesteret er øverste domstol for hele riget, og det er en glæde for Højesteret, at der er repræsentanter for Færøerne og Grønland.

Det siger sig selv, at vi glæder os over det store fremmøde fra danske domstole og dansk retsliv i øvrigt.

Deres Majestæt, Deres kongelige Højheder, Deres tilstedeværelse er en særlig ære, som vi takker på det hjerteligste for.

Højesteret søger at virke i samsvar med tidens behov, men vi bærer historien med os. De, der besøger Højesteret i eftermiddag, vil finde et portrætgalleri med dommerne siden 1661. Blandt dem er Enevold Brandt. Han er den hidtil eneste danske højsteretsdommer, der er blevet halshugget. Det skete i 1772. Vi gør os umage for at undgå noget tilsvarende.

Med disse ord hilser jeg alle hjerteligt velkommen.